

ВДОВИЧЕНКО А. М.

к.е.н., доцент кафедри економічної теорії та управління проектами
Одеська національна академія зв'язку імені О.С. Попова
вул. Кузнечна, 1, м. Одеса, 65029
eeteor_onat@ukr.net
ORCID: 0000-0002-0719-0172

КАЛІНЧАК О.В.

к.е.н., доцент кафедри економічної теорії та управління проектами
Одеська національна академія зв'язку імені О.С. Попова
вул. Кузнечна, 1, м. Одеса, 65029
eeteor_onat@ukr.net
ORCID: 0000-0001-8603-169X

КУЗНЄЦОВА М.А.

к.е.н., доцент кафедри економічної теорії та управління проектами
Одеська національна академія зв'язку імені О.С. Попова
вул. Кузнечна, 1, м. Одеса, 65029
kuznetsova.zzk@gmail.com
ORCID: 0000-0002-7055-7168

ДЕРЖАВА ЯК ГОЛОВНИЙ ІНСТИТУЦІОНАЛЬНИЙ І СИСТЕМОУТВОРЮЮЧИЙ СУБ'ЄКТ РОЗРОБКИ І ВПРОВАДЖЕННЯ СТРАТЕГІЇ ІННОВАЦІЙНОГО І СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Актуальність. Дія сучасних глобалізаційних процесів, що призводять до загострення конкурентної боротьби, актуалізує необхідність вивчення історичної практики проведення реформ в світі та ролі держави в процесі інституціональних перетворень, здійснюваних високорозвинутими країнами світу. Тому сьогодні ключовою проблемою для України, вирішення якої має теоретичне і практичне значення, є проблема інституціональної модернізації з визначенням ролі і місця держави на шляху впровадження та підтримки інноваційного і сталого економічного розвитку.

Мета та завдання. На основі вивчення історичної практики проведення реформ в світі та ролі держави в процесі інституціональних перетворень довести, що на сучасному етапі розвитку людства саме держава виступає як головний інституціональний системоутворюючий суб'єкт стратегії інноваційного та сталого розвитку, що має практичне значення для визначення напрямків подальших соціально-економічних перетворень в Україні.

Результати. В статті зосереджується увага на тому, що ринкова система в її класичній формі є пройденим етапом історичного розвитку. Поступово, в силу об'єктивних причин, місце і функції держави змінювалися в напрямку посилення її ролі, прямої участі у вирішенні доленосних питань. Сьогодні, в розвинених і успішних країнах, вона являється головним інституціональним і системоутворюючим суб'єктом змішаної економічної системи, одним із складових елементів її організації. Аналіз історичного досвіду проведення реформ у країнах, які досягли значних успіхів, підтверджує, що ці успіхи пов'язані з інституціональними перетвореннями, в центрі яких стояла держава. З іншого боку, догматичне декларування переваг приватної власності при будь-яких умовах і одночасне відсторонення держави від вирішення доленосних питань, романтизація ринку в Україні і як наслідок – системна помилка при виборі і впровадженні моделі економічного розвитку, призвели до формування олігархічного капіталізму з об'єктивно притаманними йому рисами. Тому, сьогодні мова повинна йти не про модернізацію і прискорення реформ, а про зміну їх курсу, філософії господарювання в цілому.

Висновки. Проведене дослідження дало змогу обґрунтувати позицію авторів, яка полягає в тому, що без комплексної системної підтримки реального сектора економіки, з наголосом на інноваційність, без укріплення державної власності та її інститутів, в тому числі за рахунок деприватизації стратегічно важливих підприємств як фундаментальної основи майбутнього економіки України, вирішити доленосні питання неможливо.

Ключові слова: інноваційна модель розвитку, логіко-історичний підхід, протекціонізм, периферійний капіталізм, ринковий фундаменталізм, системоутворюючий суб'єкт, сталий розвиток, філософія господарювання.

VDOVICHENKO A.M.

*e.s.c., docent of the economic theory and project management chair
The National Odessa Academy of Connections named for O.S. Popov
Kuznechna Street 1, Odessa city, 65029
ecteor_onat@ukr.net
ORCID: 0000-0002-0719-0172*

KALINCHAK O.V.

*e.s.c., docent of the economic theory and project management chair
The National Odessa Academy of Connections named for O.S. Popov
Kuznechna Street 1, Odessa city, 65029
ecteor_onat@ukr.net
ORCID: 0000-0001-8603-169X*

KUZNETSOVA M.A.

*e.s.c., docent of the economic theory and project management chair
The National Odessa Academy of Connections named for O.S. Popov
Kuznechna Street 1, Odessa city, 65029
kuznetsova.zzk@gmail.com
ORCID: 0000-0002-7055-7168*

STATE AS THE MAIN INSTITUTIONAL AND STRATEGIC SUBJECT OF ELABORATION AND IMPLEMENTATION OF THE INNOVATIVE AND SUSTAINABLE DEVELOPMENT

Topicality. *The effect of modern globalization processes leading to escalating competition make it actual and necessary to learn historical studies of implementing reforms worldwide and the role of the state in the process of institutional transformation provided by highly developed countries of the world. Therefore, the present day the key issue of Ukraine resolving which has the theoretical and practical importance is the issue of the institutional modernization with defining the role and placing of the state on course of implementing and supporting the innovative and sustainable development.*

Aim and tasks: *to prove, on the basis of learning the historical studies of implementing reforms worldwide and the role of the state in the process of institutional transformation, that at the present stage of human development it is the state that is in a role of the main institutional strategic subject of the innovative and sustainable development strategy that has the practical importance for defining the direction of the further social and economic transformation in Ukraine.*

Research results. *The article is focused on that the market system in its classical form is past the point of the historical development. Gradually, in view of objective reasons, the placing and functions of the state have been changing in the direction of consolidation of its role, direct dealing with resolving fateful issues. Nowadays in successful and developed countries it is the main institutional and strategic subject of mixed economic system, one of its organization components. The overview of historical experience of the reform implement in countries that have achieved substantial gains proves that these gains are connected with the institutional reformations with the state being in the heart of them. On the other hand, dogmatical proclamation of private property privileges under any circumstances and at the same time the removal of the state from resolving fateful issues, the glamorization of the market of Ukraine and as a result – system error while choosing and implementing the model of economic development, have led to the formation of oligarchic capitalism with the objective traits peculiar to it. Therefore, the present day the issue must be not the reforms modernization and intensification but the change of their rates, the economy management philosophy in general.*

Conclusion. *The research that had been made gave an opportunity to substantiate the attitude of the authors being that without the complex system support of the real sector of economy with the focus on innovation, without consolidation of state property and its institutes including those on the backs of reprivatizing the strategically important enterprises as the fundamental principle of the future economy of Ukraine the fateful issues would be impossible to resolve.*

Keywords: *innovative development model, historically logical approach, protectionism, peripheral capitalism, market fundamentalism, strategic subject, sustainable development, economy management philosophy.*

Постановка проблеми та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями.

Сьогодні в умовах поглиблення глобалізації та загострення конкурентної боротьби, практичне значення теоретичних положень зумовлює необхідність подальшого проведення доленосних дискусій, методологічне забезпечення яких визначає їх теоретичну та практичну значущість. Адже прикладні рішення знаходяться в прямій і безпосередній залежності від фундаментальних досліджень.

Ключовою проблемою для України, вирішення якої має теоретичне і практичне значення, є проблема інституціональної модернізації з визначенням ролі і місця держави на шляху впровадження та підтримки інноваційного і сталого економічного розвитку.

Тому слід погодитися з думкою, що перехід до інноваційного і сталого економічного розвитку необхідно розглядати більш широко – як незаперечну умову «економічної безпеки і обороноздатності держави, забезпечення не тільки її конкурентно спроможності, але і взагалі існування» [1, с.32].

Виходячи з цього, великого значення набуває вивчення історичної практики проведення реформ в світі та ролі держави в процесі інституціональних перетворень.

Аналіз останніх публікацій по проблемі. Значний внесок у визначення суті трансформаційних перетворень, ролі та місця в них держави в напрямку впровадження стратегії інноваційного і сталого економічного розвитку, як ключової проблеми сучасності, належить цілій низці вчених дальнього і близького зарубіжжя та вітчизняним вченим. Так, Бюкенен Дж., Масгрейв Р., Мізес А. вважають, що втручання держави в економічні процеси виправдане тільки у кризові періоди заради згладжування негативних наслідків. Їм заперечують їх співвітчизники – Гейлбронер Р., Самуельсон П., Стігліц Дж., Тароул Л., на думку яких стара філософія невтручання держави «змінюється раз і назавжди», уступає місце новій філософії коли повернутися до ринкової системи у чистому виді «вже неможливо». Аналогічної точки зору дотримується ряд вітчизняних вчених та вчених близького зарубіжжя – Білорус О., Галиця І., Геєць В.М., Єщенко П.С., Ельянов Ф.Я., Зверяков М.І., Корнівська В.О., Лукінов І., Мочерний С., Павловський М.А., Пахомов Ю., Сизоненко В.М., Чухно А. та інші.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Разом з тим, обґрунтованої відповіді на ряд складних питань наука, в тому числі, і вітчизняна не дала: невизначена головна причина системної кризи, відсутність об'єктивності при аналізі; низка питань залишається дискусійною з наявністю зовсім альтернативних точок зору; дискусії, і особливо в останній час, все більше набирають ідеологічного характеру, тощо. Мало того, наука в Україні з боку держави і бізнесу перестала розглядатися як головна умова розвитку і фактично «була відсторонена від прийняття доленосних рішень» [2, с.66].

В свою чергу, рекомендації які використовувалися при проведенні реформ в більшості своїй відображали наслідок некритичного мислення, відсутність історико-логічного підходу, наближалися до поверхні буття і обмежувалися рамками егоїстичних інтересів [3, с.5-6]. Зрозуміло, що подальше слідування рекомендаціям, які не відображають реальні процеси не повинні і не можуть бути основою для розробки перспективних програм соціально-економічного розвитку. Навпаки, такі рекомендації при їх впровадженні стають гальмом при вирішенні практичних питань і рано чи пізно призводять «до втрати здатності до відтворення свого державного суверенітету та розвалу країни» [4, с. 67-68]. Очевидно, що в таких випадках мова повинна йти про необхідність «докорінного реформування економічної теорії» [5, с.16]. В іншому випадку така наука «не потрібна, а ні суспільству, а ні владі» [6, с.15].

Все вище зазначене зумовлює необхідність подальших досліджень.

Формулювання цілей дослідження (постановка завдання). Довести, що значні соціально-економічні успіхи розвинених країн пов'язані не з наявністю не підконтрольного ринку і повної економічної свободи, а з інституціональними перетвореннями, в центрі яких стояла держава, функції якої не просто розширювалися, а, в силу об'єктивних причин, якісно змінювалися. Сьогодні держава виступає як головний інституціональний системоутворюючий суб'єкт стратегії інноваційного та сталого розвитку.

Виклад основних результатів та їх обґрунтування. Не проста соціально-економічна ситуація в Україні в черговий раз спонукала необхідність звернення до проблеми інституціональної модернізації та ролі і місця в ній держави на шляху надання економіці розвитку ознак інноваційності та сталого економічного зростання.

Занепокоєння визвано тим, що за роки незалежності по основним показникам економіка України не вийшла навіть на рівень 1990 р., а за індексом глобальної конкурентоспроможності перемістилася з 79-го на 85 місце.

Особливо небезпечним сьогодні і на перспективу є те, що частка машинобудування, як гаранта і генератора науково-технічного прогресу та інновацій, скоротилася майже в чотири рази, а фізичний знос основних фондів сягає критичного (83,5%) рівня [7, с.85]. В результаті приватизації держава втратила контроль над діяльністю стратегічних об'єктів, тисячі переробних високотехнологічних підприємств були фізично ліквідовані. Зменшувалася також частка підприємств, які займалися інноваційною діяльністю. У випуску вітчизняної продукції на третій технологічний уклад сьогодні припадає 58%, на четвертий – 38%, на п'ятий – 4% [8, с.38-39]. Як наслідок, практично в три рази скоротилася наукомісткість ВВП, а його зростання за рахунок впровадження нових технологій оцінюється на низькому (0,7%) рівні. За роки незалежності у 5 разів скоротилися обсяги фінансування наукових досліджень, а видатки державного бюджету України, пов'язані з дослідженнями становили у 2018 р. 0,22% ВВП. Як наслідок, інноваційний розвиток знаходиться на інкубаційній стадії і є не чим іншим як «інноваційним дефолтом» [8, с.11]. Поточний стан національної інноваційної системи України можна характеризувати як «системну недостатність» не здатну «зчитувати та реагувати на інноваційні виклики майбутнього» [9, с.8].

В останній час лунають оптимістичні заяви: економіка відновлюється і прогресує на рівні 2-3%-го приросту. Це позитивний факт, але, по-перше, при таких темпах приросту відставання від розвинених країн буде збільшуватися, а, по-друге, що викликає особливу тривогу – найгірші темп зростання (1,6%) показує промисловість.

Мало того, коли частка промисловості в структурі ВВП поступається сільськогосподарській – 12% проти 14%, а 3/4 експортних поставок до ЄС складає аграрна сировина і низькотехнологічна промислова продукція, то така ситуація є свідком того, що країна перетворюється з індустріально-аграрної в аграрну. Тобто, мова іде про «деіндустріалізацію економіки» з подальшим її поглибленням [2, с.59]. На жаль, все більше загострюється ще одна дуже безпечна проблема: за останні роки чорноземи в Україні втратили 30-40% гумусу, а з 26 мільйонів гектарів українських чорноземів, по заяві директора інституту ґрунтознавства і агрохімії Св. Балюка, не менше 15 млн. знаходяться в деградуєчому стані.

З урахуванням вище сказаного, можна погодитися із зауваженням, що при такому положенні Україна несеться до «моделі периферізації», до так званих «втрачених країн» [10, с.70].

Реформи в Україні обумовили не тільки спад виробництва, а й велике соціальне розшарування, а то й зубожіння народу. За паритетом купівельної спроможності душеві показники ВВП стали удвічі меншими за середньосвітовий рівень. Україна стала самою бідною в Європі, а середньодушовий дохід (5,75 дол. США на день) – це та межа, за якою настає абсолютна бідність. Тобто мова йде про «дегуманізацію суспільства» [9, с.7]. Очевидним також стало зростання розриву між добробутом всіх і вузького кола найбагатших українців. Фактично мова йде про двоїсту економіку, про два суспільства, які все більше роздвоюються, а між його сторонами утворюється прірва. Відчуження народу від перетворень зростає, а такі поняття як соціальна згуртованість, довіра стають ілюзорними. Формується «суспільство соціальної недовіри» [2, с.65-66]. Для функціонування такої економічної системи, в якій ігнорується людина як найвища соціальна цінність, характерною стала моральна сліпота, соціальна недбалість, психологічна зневага та невдоволення [11, с. 229, 230]. При такому положенні суспільні норми змінюються в сторону упущення моральних орієнтирів, а суспільство «отримує серйозний діагноз» [12, с. 43].

Отже, з урахуванням вище сказаного, практичне значення теоретичних положень стосовно нової ролі держави, еволюції її функцій «продовжує тримати у нарузі все суспільство, залишається в центрі уваги і зумовлює необхідність проведення подальших дискусій» [13, с.11]. І нарешті, важливіший фактор, який впливає на необхідність звернення до даної проблеми, пов'язаний з тим, що дискусії, присвячені визначенню нової ролі держави в економіці і суспільстві в цілому дедалі більше набувають ідеологічного характеру. За зауваженням Дж.Стігліца, весь світ сьогодні розділився на два табори: за втручання держави і проти і якраз вони «визначають головну ідеологічну боротьбу нашого часу» [12, с.241].

Так, представники так званого «ринкового фундаменталізму» безапеляційно стверджують, що тільки ринок і приватний сектор спроможні вирішити питання структурної перебудови економіки та забезпечити її перехід на інноваційний і сталий шлях розвитку.

Така точка зору зустрічається не тільки в журналістських та просвітницьких публікаціях, а й серед науковців, державних діячів, практиків. Онищенко В.Ф., наприклад, заявляє, що «без приватної власності не може бути інноваційного розвитку. І це аксіома» [14, с.67]. Що ж до держави, то на думку Устименко О., вона не є ефективним власником і не повинна приймати участь, торкатися економічних процесів «навіть теоретично» [15]. Аналогічна точка зору у экс-директора Запорізького титаномагнієвого комбінату В.Кучука: «державна неефективний власник по визначенню», та у директора Д.П. Укрпромзовнішекспорта В.Власюка: «нову структуру економіки може створити тільки приватний бізнес» [16, с.8]. Є і такі заяви: Україні для того, щоб зробити різкий ривок розвитку, не має сенсу винаходити український велосипед, розглядати різні способи і методи вирішення складних питань: «всі ці речі можна імпортувати» [17, с.17]. Спостерігаються і такі твердження (Дж.Бюкеннен, Р.Мастрейв, А.Мізес – США), що втручання держави в економічні процеси виправдане тільки у кризові періоди заради згладжування негативних наслідків. Сама ж система по суті не змінюється, залишаються такими ж і форми власності.

Їм заперечують їх співвітчизники (Гейлбронер Р., Самуельсон П., Стігліц Дж., Тароул Л.), на думку яких стара філософія невтручання держави «змінюється раз і назавжди», уступає місце новій філософії коли повернутися до ринкової системи у чистому виді «вже неможливо» [11, с.69]. Мало того, система підприємства, яка б повністю на 100% функціонувала автоматично, ніколи не існувала [18, с. 16], «не існувало успішної великої економіки, в якій держава не грала важливої ролі [12, с.243]. Аналогічної точки зору дотримується ряд вітчизняних вчених та вчених близького зарубіжжя, стверджуючи, що «концепція невтручання ніколи не мала реального аналогу в житті» [19, с.54-55], оскільки і в період «конкурентного ринку держава не була відсторонена від вирішення цілого ряду найважливіших проблем» [20, с.9]. Тим більше сьогодні, «в умовах загострення конкурентної боротьби виникла потреба у визначенні нових підходів до ролі держави в суспільстві і економіці, та розширення її функцій у формуванні національних інститутів розвитку» [21, с.10].

Адже перетворившись у головного інституціонального суб'єкта і носія інновацій, її роль не тільки розширюється, зростає і ускладнюється, а й «якісно змінюється» [29, с.22]. Тому на думку Сизоненко В., мова повинна йти про «розуміння принципово нової ролі держави та відмови від не виправданих положень ліберальної моделі» [23, с.88].

Особлива роль належить державі при проведенні структурної перебудові економіки та придання їй сталого економічного зростання, оскільки «ринкова система не здатна цілеспрямовано без криз і катаклізмів формувати раціональну структуру виробництва» [24, с.201].

Що ж до догматичного декларування значних переваг приватної власності будь в яких умовах, то на думку М.І.Зверякова, при відсутності конкуренції вона «є більш шкідливим явищем ніж державна власність у конкурентній економіці» [25, с.11]. А в координатах довгострокових економічних інтересів держави, вона взагалі може стати «фактором регресу» [26, с.66].

Проблема продовжує залишатися дискусійною, тому особливого значення набуває відповідальність вчених. Разом з тим, цінності досліджень у теоретичному і практичному значенні стають вагомими тільки при умові орієнтації на об'єктивно діючі закони, використання аналітичних засобів, логіки мислення, як основного економічного принципу. Адже, по зауваженню Дж. Стігліца, «помилкова економічна політика ґрунтується на помилкових теоріях [12, с.27], а більшість помилок, на думку П.Самуельсона, зводиться до однієї – системної [18, с.9].

Зовсім не випадково, що в останній час ряд вітчизняних вчених, торкаючись даної проблеми, особливу увагу звертають на те, що сучасний стан українського суспільства, задачі відновлення і розвитку обумовлюють необхідність звернення до методологічних основ теоретичного аналізу, спираючись на наукові принципи – історизму, еволюціонізму «в історичній динаміці та єдності» [27, с.87], дотримуючись логіки історичного підходу до аналізу трансформаційних процесів» [28, с.6].

Безумовно, що тільки при таких умовах розроблені рекомендації можуть бути використані при проведенні реформ, та допоможуть запобігти небажаних соціально-економічних наслідків. Тому важко не погодитися із зауваженнями, що якраз безсистемність при аналізі і стала «соціоінституціональною катастрофою», подолати наслідки якої до сих пір не те, що неможливо, навпаки, вони ускладнюються» [29, с.38], а пануюча на сьогодні реальність «значно відрізняється від тієї, яка представлена в проголошених деклараціях» [30, с.128].

Виходячи з цього, при розробці стратегії інноваційного і сталого економічного розвитку великого значення набуває вивчення історичної практики проведення реформ в світі та ролі і місця держави в процесі інституціональних перетворень. Безумовно, мова не про сліпе копіювання тих чи

інших моделей розвитку, тому що ні одна із них не може бути скопійована точно і, найголовніше, моделей на всі випадки життя і для всіх без виключення, взагалі не існує. Тому, тільки об'єктивність і неупередженість, відсутність спекулятивного мислення, при якому закінчується справжня позитивна наука, може дати суспільству можливість знайти подальші шляхи соціально-економічних перетворень, оцінюючи своєрідність даного історичного етапу розвитку як у себе, так і у світі.

Високі темпи розвитку промисловості і торгівлі та потужний ривок Англії в XVII – XIX ст., перш за все були забезпечені проведенням активної державної політики. Розпочинаючи з XVI – XVII ст. за допомогою податкової, фінансової, монетарної і особливо протекціоністської політик були створені всі умови для заняття підприємницькою діяльністю. Дотримуючись політики протекціонізму, уряд встановив високі митні бер'єри на імпортовану продукцію, заборонявся вивіз сировини та продовольства.

Політики протекціонізму Англія дотримувалася і в першій половині XIX ст., коли митний збір на імпорتنі товари був піднятий до 50%. Перетворення Англії в саму розвинену країну Заходу та світовий економічний і фінансовий центр того часу Є. Лортикян взагалі пов'язує з проведенням нею інституціональної політики та «політики строгого протекціонізму» [31. с.7].

Підвищення ролі держави, її активна інституціональна політика, за невеликим виключенням, продовжувалося і перед Другою світовою війною (в 1933 р. прийнята «Програма технологічного передбачення Великобританії» з бюджетом біля 1 млн.ф.ст., в якій визначався розвиток перспективних технологій на найближчі 10-20 років) і після неї. Така тенденція продовжується і сьогодні.

Не дивлячись на кризу (2008 р.) держава особливу увагу приділяє фундаментальним дослідженням, видатки на які складають до 50% ВВП, хоча стратегія вирішення проблем, що назріли, дещо змінилася: переглянутий об'єм державних видатків та їх структура, виділені пріоритетні об'єкти, організовані центри інноваційних технологій. Одночасно з цим, урядом була підготовлена так звана «Біла книга» – «Інноваційна нація», яка за змістом і цілями фактично стала довгостроковою інноваційною стратегією держави з її інституціональним забезпеченням. Так, при Кабінеті Міністрів була створена Економічна рада на чолі з Прем'єр Міністром. До цієї ради, виділяючи великі кошти, входили також представники крупного бізнесу. Тобто мова йшла про державно-приватне партнерство, функціонування якого інституціонально забезпечував урядовий орган «Партнерство об'єднаного королівства».

Для фінансової підтримки інноваційної діяльності був створений новий орган «Фінансові інвестиції Великобританії». Спільно стали діяти Департамент по торгівлі та інвестиціям і Департамент по гарантуванню експертних кредитів. На основі доповіді уряду: «Конкуренція зі світовою економікою: інноваційний виклик», розроблений детальний план об'єднання бізнесу, університетів, винахідників та профспілок. На базі університетів стали діяти «технологічні кластери» і «технологічні коридори».

Проводячи інноваційну політику, держава спирається на великі корпорації, надаючи їм пряму фінансову підтримку. При цьому біля 80% державних дотацій приходяться на 5 фірм, а більш ніж 50% цієї суми виділяються провідній фірмі. Широко використовуються державні закупки і замовлення як ефективні інструменти реалізації стратегічних планів.

Ефективність такої політики підтверджена тим, що 29% компаній щорічно освоюють випуск нової продукції, 19% впроваджують нові технології; 66% залучаються до інноваційної діяльності. Не випадково, що за кількістю наукових публікацій Великобританія займає друге місце в світі [32, с.93].

Багато уваги приділяється і регіональній політиці як складової частини стратегії розвитку держави. Координуючись урядом, вона стимулює партнерські відносини між університетами, венчурними фірмами, місцевими підприємствами, технопарками, інноваційними парками, кластерами та регіональними органами влади. Юридичну, інформаційну і фінансову підтримку одержують також малі та середні підприємства. Забезпечуючи біля 60% робочих місць, вони займають гідне місце в розробці і впровадженні нових технологій.

Інституціональне забезпечення функціонування економіки стало складовою частиною проведення державою ефективною інноваційною політики з визначенням стратегічних завдань: доведення сукупних витрат на дослідження і розробку до 2,5% національного доходу, поглиблення співробітництва між університетами і бізнесом, подальше підвищення рівня професійних навичок в області науки та технологій.

Отже, пов'язувати досягнення Англії з чисто вільною грою ринкових сил і одночасно припинювати, а то і взагалі ігнорувати роль держави, це не тільки не коректно, а помилково, оскільки такі твердження не відповідають реальній дійсності, а тому приносять шкоду і теорії, і практиці.

Перетворення США в індустріально розвинену державу, як і Англії, також пов'язано з проведенням політики протекціонізму. Розпочинаючи з 1880 р. ставка імпорту ного мита, наприклад, коливалася в діапазоні 35-50%, а середній його рівень інколи досягав $\frac{3}{4}$ вартості імпортованих товарів. Аналізуючи державну політику США того часу, Ф.Ліст зауважив: «система протекціонізму створила незалежність Північної Америки» [31, с.19]. З іншого боку, прийнятий «Закон про патенти» (1790 р.) та створені організаційні структури: «Товариство пропаганди наукових знань» і «Перша наукова лабораторія» стали поштовхом для розвитку науки, для поширення наукових знань у всіх сферах.

З іншого боку, позитивний інвестиційний клімат пожвавив інвестиційну діяльність, за пряму організацію якої держава брала на себе відповідальність, посилюючи свою інституціональну роль. Крім прийняття антистретовських законів були проведені реформи так званої «прогресивної ери», політики «чесного курсу», «нової демократії», які в першу чергу торкалися банківської і промислової сфер. Інституціональне проведення реформ забезпечували: Міністерство торгівлі і праці, Федеральна промислова комісія, Комісія Конгресу по грошовому обігу, Бюро по ділам корпорацій, Федеральна резервна система. Активна інституціонально-інвестиційна політика держави у другій половині XIX ст. проводилася не в інтересах окремих груп, а суспільства в цілому, та економіки розвитку.

До речі, ідея необхідності змін в напрямку посилення економічної ролі держави визріла ще до Великої депресії 1929-1933 рр. Приватна організація на основі неупередженого глибокого і детального аналізу вже в 1922 р. розробила для Уряду ряд конкретних рекомендацій по удосконаленню управління. На думку В.Селігмена, це був період, коли навіть підприємці перестали довірятися «капризам вільного ринку» [33, с.521]. А по зауваженню Дж.Стігліца, пізніше, з початком Великої депресії, сліпа віра в чудодійчий вільний ринок «була відкинута». Стало зрозумілим, що ринки необхідно контролювати і це не повинно бути разовою акцією – «контроль повинен бути постійним і в наші дні» [12, с.38].

30-і роки XX ст. показали, що США вийшли з кризи і забезпечили майже чотири десятиліття фінансової стабільності і швидкого росту не завдяки ринковим стихійним силам, а з допомогою «управлінського ринку». Свого піку система регулювання досягла в 60-70 роки, коли федеральні органи контролювали суттєві параметри виробництва і ціноутворення, на які приходилося 1/4 ВВП. Більша частина успіху мала зв'язок з державними інвестиціями. І, навпаки, пізніше, при скасуванні регулювання, зростання стало меншим, збільшилася і нестабільність.

Отже, модель економічного розвитку періоду «конкурентного ринку» хоча в свій час зіграла позитивну роль, але, по-перше, вона в абсолютно чистому вигляді ніколи не існувала, і, по-друге, розпочинаючи з прийняття Програми «Новий курс», економічна історія США – це історія відмови від ліберальної ідеології та одночасної еволюції нової – змішаної системи господарювання з посиленням ролі держави.

І сьогодні в США діє відносно жорстка схема регулювання. Особливо це стосується контролю над найважливішими напрямками розвитку економіки, її структурної перебудови. При проведенні промислової політики держава виступає в ролі підприємця і координатора, інституціонально забезпечуючи її реалізацію. Ключову роль у проведенні цієї політики відіграє «Національний інститут стандартів і технологій Мінторгу США». При Адміністрації Президента існує Рада з науки і технологій. В основі своєї діяльності вона спирається на «Національний стратегічний план для переробної промисловості». Його виконання закріплено законодавчо: «Про відновлення реінвестування американської економіки», «Про відновлення американської переробної промисловості та інновацій». Крім того, держава визначає стратегію і напрямки розвитку, виділяє великі кошти на НДДКР (27-28%) та фундаментальні дослідження – 50 і більше відсотків. «Американський науковий фонд» виконує роль координатора основних напрямків фундаментальних досліджень університетів. Держава також є основним інвестором галузей, які на основі середньострокових і довгострокових планів виділені пріоритетними і на даному етапі є локомотивом технічного прогресу. Підтримка цих галузей не припиняється, а навпаки посилюється навіть в період криз.

На початку кризи (2008 р.) при уряді була заснована Рада регуляторів, до виконання приведені жорсткі закони з метою контролю над впливовими компаніями та банківськими кредитно-фінансовими інститутами. Уже на першому етапі проведення антикризових реформ уряд виділив 800

млрд.дол., наголосивши про необхідність структурної перебудови в напрямку розвитку високотехнологічних, енергозберігаючих та екологічних галузей.

Стратегічний напрямок розвитку визначається у щорічних посланнях Президента Конгресу. Після обговорення основні їх положення приймають форму закону, а їх виконання забезпечується інвестиційно-інституціонально. Враховуючи, що вирішення цих питань потребує великих коштів, в черговий раз зроблено наголос на поглиблення державно-приватного партнерства, ефективність діяльності якого забезпечує «Американська асоціація сприяння розвитку науки». Ряд державних програм виконують Міністерство оборони і НАСА. Ці та інші факти є свідками зростання економічної ролі держави.

Висока ступінь інституціоналізації взагалі характерна для США. З 1993 р. діє закон, згідно з яким всі міністерства, урядові агенції і департаменти зобов'язані розробляти щорічні плани, звітуючи про їх виконання. Стратегічне планування існує і на рівні штатів з визначенням джерел фінансування. Одним із засобів і інструментів регулювання і стимулювання інноваційної діяльності стало державне замовлення. Близько 40% видатків федерального бюджету це витрати уряду на закупівлю продукції. А функціонуюча Федеральна контрактна система разом з Федеральною податковою системою фактично виступає ключовим механізмом державного регулювання і програмування розвитку економіки, науки і техніки [34, с.11].

Особлива роль належить венчурним підприємствам. В більшості своїй вони діють у «ланцюгу» з університетами та науковими корпораціями, що прискорює впровадження нових технологій у виробництво. А регіональні кластери і бізнес-інкубатори при підтримки держави (100 млрд.дол. на рік) забезпечують більш як 60% ВВП [35, с.43].

Про яку «невидиму руку» і кінцеву перемогу лібералізму можна говорити, коли регулювання й, буквально, планування національної економіки здійснюється у все більшій мірі, немислимо сто років тому. По зауваженню О.Білоруса «некерованість економіки в умовах глобалізації не може собі дозволити жодна країна світу. Основні країни – глобалізатори, такі як США, на практиці довели, що для них керованість економіки і ефективний контроль розвитку є «священним законом» [36, с.88].

Досягнення Японії також пов'язані з безпосередньою участю держави, яка взяла на себе функції координатора і каталізатора інноваційної діяльності, стала активним суб'єктом проведення реформ, раціонально використовуючи державне регулювання і ринкові відносини в їх взаємодії і синтезу.

В довгострокових прогнозах розвитку національної економіки були визначені пріоритетні наукоміські галузі виробництва і сфери НДДКР. Задіяні способи і методи в сукупності давали синергетичний ефект, працювали на реалізацію поставленої мети.

За рахунок державного бюджету було побудовано 600 промислових підприємств. Їх передавали в оренду, чи продавали в розстрочку фірмам, які одержували державний заказ. Приватним підприємствам видавалися субсидії, застосовувалися податкові пільги, заступництво. Велику роль зіграла протекціоністська та амортизаційна політика. Асортимент продукції знаходився під контролем Уряду, який проводив політику підтримки впровадження нової продукції і одночасної заборони застарілої. В країні були введені штрафні санкції за використання більше 15 років фізично і морально застарілого обладнання. І навпаки, надавалася фінансова підтримка підприємствам, які закуповували передову технологію для виготовлення наукоміської продукції. Уряд забороняв закупівлю ліцензій вартістю 50 тис.дол., якщо їх застосування не приносило значної вигоди.

Стратегічну лінію науково технічного розвитку та розмір витрат з бюджету формує «Рада по справам науки» на чолі з Прем'єр Міністром. Крім міністрів в неї входять представники крупних приватних промислових корпорацій. Національні програми стратегічного значення реалізує Управління по науці і техніці. При ньому діє «Японська корпорація розвитку досліджень».

Особливе місце займає державно-приватне партнерство. Безпосередні контакти між державним апаратом і підприємцями здійснюються через консультативні наради та «дорадчі комітети». Для синхронності дій держава оперативно втручається в діяльність макроструктур на основі співробітництва і довіри. На такій же основі розвивається бізнес в рамках групових об'єднань з метою концентрації зусиль при вирішенні питань, що назріли. Таке співробітництво стало ефективним фактором економічного зростання під назвою – «Єдине акціонерне товариство Японії».

Ефективною формою і інструментом державного регулювання економіки є інтеграція науки, освіти і виробництва. Посиленню зв'язків між приватним сектором, державою, наукою і освітою сприяють ряд законодавчих актів: «Про науку і технологію», «Про розвиток організацій ліцензування технологій», «Про підтримку розвитку виробничих технологій», «Про інтелектуальну власність».

Існують програми розвитку науково-технічної кооперації в формі технологічних платформ. Великі кошти виділяються на формування венчурних фондів, комплексів наукових парків. Концентрація державних інвестицій на основних напрямках науково-технічної і інноваційної політики здійснюється Радою з питань довгострокової економічної стратегії.

Типовим явищем для Японії стало застосування індикативного планування. Економічна стратегія держави розробляється Управлінням економічного планування. З 1946 року економіка розвивається на основі п'ятирічних планів. В 1948 році розроблений «Перший план економічної реконструкції», а в 1956 році – новий довгостроковий план – «План Ікеда». Управління проводить аналітичну роботу, щорічно випускає так звані «Білі книги» з інформацією про сучасний стан економіки та про економічну політику держави на перспективу.

Аналізуючи успіхи Японії після Другої Світової війни та їх причини П.Самуельсон заявив: «Японія зробила безпрецедентний в історії економічний ривок – країна, в якій найтіснішим чином переплелися приватне підприємництво і державне планування» [37, с.404]. Сьогодні при проведенні науково-технічної та інноваційної політики Японія дотримується програми «Інноваційна політика 2025».

Безумовно, Японія активно використовувала досягнення інших країн. Але, мова не йшла про безсистемне імпортування та сліпе копіювання чужого досвіду, а тим більше його окремих фрагментів. Навпаки, системний підхід з урахуванням національних особливостей, використанням технологічних і культурних факторів стали тією рушійною силою, яка була направлена на досягнення поставлених цілей. При цьому, головну відповідальність за її виконання взяла на себе держава. Тому Японська модель не вписується в рамки жодного із різновидів економічних систем, а своїм досягненням вона «має завдячувати раціональному синтезу державного регулювання, ринкових відносин і психологічному піднесенню нації» [38, с. 79.].

На особливу увагу заслуговує досвід Китаю, успіхи якого часто пов'язують з наявністю дешевої робочої сили та її великою мобільністю. Безумовно, ще важливий фактор, але ставити його на перше місце недоречно. До головної причини, на наш погляд, слід віднести впровадження соціально-економічної моделі розвитку, в якій визначальна роль належить державі зі специфічною системою управління. Вона динамічна, постійно змінюється, модифікується в залежності від часу, поставленої мети, загальні параметри і напрямки якої визначені в п'ятирічних планах. Виділені в них стратегічні галузі знаходяться під постійним контролем Уряду. Причому методи контролю з урахуванням конкретних ситуацій різні: від повного володіння ситуацією до секторальної участі; від часткового контролю через систему згод і призначень провідних менеджерів до безпосередньої участі держави при прийнятті ключових рішень.

Предметом постійної уваги є розвиток науки та створення наукомістської продукції. Лівова доля державних інвестицій в ХІІ п'ятирічці призначена для сфери високих технологій. Визначена і головна мета: до 2020 р. стати експортером інновацій, ідей і передових технологій, зменшуючи до 30% залежність від іноземних технологій. Це дасть змогу перетворити Китай у «світову лабораторію», реалізувати курс економічної моделі: від «зроблено в Китаї» до «винайдено у Китаї».

В прийнятому плані «Made in China 2025» зафіксована нова економічна стратегія Китаю: від стратегії темпів будь-якою ціною до якості зростання, стратегії інновацій, «зеленого зростання» [39, с.29].

Отже, переосмислюючи цінності на початку проведення реформ, Китай прийшов до висновку про необхідність впровадження соціальної моделі розвитку, в якій державі належить основна роль, ринку другорядна. Мова йшла про «двоколіїний підхід»: плановий і ринковий.

Хотілося би наголосити, що досягнення Китаю одержані при відсутності крайнощів, міфів і ілюзій, без іноземних радників, сліпого копіювання західних моделей. В основі успіху лежали розроблені Урядом програми з урахуванням національних особливостей, специфіки того, чи іншого періоду, на власній культурній основі, не перебудовуючи менталітет нації.

Крім Китаю, особливо високими темпами розвиваються високотехнологічні галузі у Бразилії, Індії, В'єтнамі, Сінгапурі. Північній Кореї. Кожна країна пройшла свій шлях, але для всіх їх характерним є високий рівень підтримки з боку держави як ініціатора, головного інституціонального суб'єкта і активного учасника технологічної революції. Підтримка торкалася в першу чергу тих проєктів, які відповідали критеріям інноваційності при повному, або суттєвому контролю держави.

Що ж до реформ в Україні, то вони, на жаль, розпочалися не на основі глибокого теоретичного осмислення, а на сліпому копіюванні застарілої моделі розвитку. Мова йшла про використання

ліберально-кон'юнктурної економічної моделі, характерної для «конкурентного капіталізму XVIII – XIX ст., в якій державі відводилася роль стороннього спостерігача, оскільки ринок і тільки ринок автоматично «все поставить на місце».

Проведена приватизація, в більшості своїй, не з економічних, а ідеолого-політичних позицій, на дотримуванні помилкової думки, що держава априорі не може бути «ефективним власником», призвела до того, що величезні фінансові і виробничі ресурси зосередилися в руках невеликої кількості сформованих фінансово-промислових груп. Держава при цьому не тільки витіснялася з активної економічної і соціальної політики, а фактично була ними приватизована. Групові інтереси стали визначальними по відношенню до загальнодержавних. Функції управління, виходячи зі своїх інтересів, взяла на себе асоціальна по своїй суті, олігархічна влада.

Помилковий вибір застарілої моделі розвитку не міг не привести до формування однофакторної моделі «периферійного капіталізму» з його складовими: тінізація та криміналізація економіки, корупція, позаекономічне присвоєння багатства держави, безробіття, інфляція, зубожіння більшості населення, падіння моралі...

Зауважимо, що реформи в Україні розпочалися під гаслом «йдемо в Європу», і «рівняємося на Захід», оскільки, мов, всі успіхи розвинених держав пов'язані безпосередньо з ліберальною економічною моделлю розвитку. При цьому, зовсім не бралось до уваги, що Європа – це не географічне поняття. Там діють чотири соціально-економічні системи. В кожній з них свої особливості.

І не дивлячись на заперечення всесвітньовідомих вчених Заходу (Д.Гелбрейт, Р.Гейлбронер, К.Поппер, П.Самуельсон, Дж.Стігліц, Л.Тарроу) що ідеї ринкового фундаменталізму – це ідеї 200-літньої давності, які сьогодні більш небезпечніші ніж тоталітаризм, і що економічна роль держави неухильно зростає, оскільки «під прямий контроль і регулювання підпадають всі нові види діяльності», і що, крім прямої участі держави в економіці, «відбувалося величезне розширення законодавства, а виконавча влада видавала все більше декретів по регулюванню економічного життя», не бралися до уваги [18, с.151, 163].

Не бралися до уваги і попередження Гжегожа В.Колодко (Польща): «ми припустилися великих помилок через прихильність до рекомендацій» Вашингтонського консенсусу» і в рамках так званої «шокової терапії» втратили 25% ВВП, 35% промислового виробництва [40, с.38], та застереження Б.Воркуєва (Росія) про те, що «орієнтація сьогодні на ринкові відносини як такі, сподіваючись, що ринок завжди прав – це як мінімум, помилково, а як максимум – просто злочинно» [41, с.59-60].

Залишилися осторонь застереження цілого ряду вітчизняних вчених (І.Галиця, О.Білорус, І.Лукінов, С.Мочерний, М.Павловський, Ю.Пахомов, А.Чухно), які впровадження принципів «ринкового фундаменталізму» з одночасним повним відходом держави від керування економікою» називали «вирішальною помилкою» [24, с.102].

Не зупинив реформаторів і сумний досвід проведення реформ в Латинській Америці, які спиралися на принципи «ринкового фундаменталізму», зосередженими у так званому «Вашингтонському консенсусі». Результати відомі. В Аргентині, наприклад, ТНК заволоділи 80% акцій стратегічно важливих підприємств, зовнішній борг зріс до 150 млрд.дол. Більш ніж у три рази збільшилося соціальне розшарування, країна потрапила під зовнішнє управління [24, с.191-192].

Що ж до Європи, на яку ми рівняємося, то для неї вплив держави на економічні і соціальні процеси став характерним уже в 30-і роки (у Франції був заснований Комісаріат планування) і особливо після Другої світової війни. В тій же Франції, в 60-і роки, були забезпечені найвищі темпи економічного зростання серед західних країн, а за рівнем ВВП на душу населення вона перевищила Великобританію і ФРН. Таке «економічне диво» П.Самуельсон пов'язував з плануванням, коли навіть «приватний сектор економіки був задіяний в рамках загального національного плану». Політики «загального централізованого планування» став дотримуватися Уряд лейбористів Великобританії – так званий третій шлях «поміркованого лейбористського соціалізму», якого також дотримувалися у Швеції, Данії, Австрії, Нової Зеландії. Феномен «економічного дива» продемонстрували «нові економіки» Німеччини, Нідерландів, Італії, Швеції. Для них характерним стало поєднання державного регулювання з ринковими методами господарювання при визначальній ролі держави. «Економічне диво» тривало десятки років і в Ізраїлі [37, с.401, 406].

Не тільки після Другої світової війни, а й в подальшому, в силу об'єктивних причин, держава взяла на себе функцію основного інвестора розробки і впровадження нових технологій. В ЕС 1/4 виділених коштів на дослідження є державними. При цьому, всебічну підтримку в першу чергу

одержують підприємства високотехнологічної продукції. Ця підтримка носить прямиий фінансовий характер. При нестачі коштів держава застосовує побічні заходи.

Наведені приклади підбивають спрощене, застаріле твердження Ф.Хайєка про безмежну свободу ринку, та його роль у становленні сучасної економіки і що «будь який відступ від ринку до соціальних форм неминуче приведе до катастрофічних наслідків» [37, с.404].

В супереч існуючої точки зору про неефективність і неконкурентоспроможність державних підприємств, роль останніх постійно зростає. Якщо на самому початку 2000-х років у світовому рейтингу державні компанії взагалі не знаходилися, то уже в 2012 р. їх стало 6. Всі вони і ефективні, і конкурентоспроможні. На державних підприємствах економічно розвинених країн Європи виробляється значна і досить стабільна частка ВВП: від 27% (Австрія) до 54% (ФРН) [42, с.25].

Високий рівень державного регулювання спостерігається сьогодні у Фінляндії і Норвегії. Державні і напівдержавні компанії Фінляндії складають 14% загальної кількості промислових компаній країни, в яких зайнято 25% робочої сили. Наукомістські технології забезпечують 45% ВВП, більше 4/5 продукції експортується. В Норвегії держава, керуючись загальнонаціональними інтересами, визначає стратегію і напрямки розвитку компаній. Доля державної власності досягає 60 і більше відсотків, а в деяких компаніях вона складає 2/3 [19, с.54-55].

В 2007 році в Європі прийнята декларація «Довгострокова економічна перспектива» де започатковано, що промислова політика повинна носити інноваційний характер з «імплементациєю інституціональних інновацій». На промисловість, як генератора науково-технічного прогресу та інновацій, припадає 65% витрат на НДДКР і майже 50% – на інновації [43, с.29].

Інструментами проведення інноваційної політики стали: венчури, кластери, полюса наукових досліджень і вищої школи, державні замовлення і закупки. Для укріплення дослідницької бази венчурних фондів уряд виділяє більше 50% коштів, а 1/4 витрат на функціонування університетських фондів також забезпечує держава. Отже, мова йде про інвестиційно-інноваційний менеджмент та комплексно-системний характер державної підтримки.

На особливу увагу заслуговує наш сусід – Білорусія. Зміст прийнятої в державі «Національної стратегії сталого соціально-економічного розвитку на період до 2030 р. «полягає у переході до економіки, основаної на знаннях». Її реалізацію забезпечує Державний комітет по науці і технологіям. До Державної програми інноваційного розвитку (ДПР) на 2016-2020 рр. включено 75 експортно-орієнтованих інноваційних проектів. На технологіях V і VI технологічних укладів базується 30 проектів. Реалізація «ДПР» забезпечить приріст ВВП не менше 5% та створення 9 тисяч високопродуктивних робочих місць. В Мінську діє парк високих технологій де працюють сотні білоруських і змішаних компаній, в тому числі і венчурного типу. Працює ціла мережа інноваційної інфраструктури. Доля експорту високотехнологічної і наукової продукції складає 33,2%. По заяві А.Шуміліна, Голови Державного комітету по науці і технологіям Республіки Білорусь, досягти даних результатів «без державної підтримки науково-технічної сфери» неможливо [44, с.24].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Аналіз наукових джерел, історичної практики господарювання та проведення реформ, дозволяє зробити такі висновки:

- Абсолютно відкритої, на 100% непідконтрольної державі успішної економіки ніколи не існувало.
- Поступово, в силу об'єктивних причин, функції держави змінювалися в напрямку посилення її ролі, прямої участі у вирішенні найактуальніших питань.
- Сьогодні в розвинених краях роль держави якісно змінилася: вона являється головним інституціональним і системоутворюючим суб'єктом змішаної економічної системи, одним із елементів її самоорганізації.
- Середньострокові індикативні плани, плани-прогнози соціально-економічного розвитку, державні цільові та регіональні плани стали невід'ємною складовою загальнодержавних стратегічних планів.
- На жаль, спрощене уявлення про можливості ринку, його романтизація в Україні, догматичне декларування переваг приватної власності над державною, ототожнення останньої з відсталістю і, як наслідок, системна стратегічна помилка при виборі моделі економічного розвитку та її реалізації не могла не привести до всеохоплюючої кризи. Адже, практика, яка спирається на помилкову теорію, за визначенням, ефективною бути не може.
- Необхідно відмовитися від хибної думки, що планування в масштабі країни є загрозою демократії і, одночасно – умовою для відродження тоталітаризму. Без комплексної системної

підтримки реального сектора економіки, з наголосом на інноваційність, без укріплення державної власності та її інститутів, в тому числі за рахунок деприватизації стратегічно важливих підприємств, як фундаментальної основи майбутнього економіки України, вирішити доленосні питання неможливо.

- Отже, мова повинна йти про зміну філософії господарювання з розумінням принципово нової ролі держави як головного і найпотужнішого метаінституту на шляху формування, впровадження і підтримки інноваційного і сталого економічного розвитку

ЛІТЕРАТУРА

1. Пилипенко О.В. Державне управління інноваційністю в Україні: проблеми та перспективи / О.В. Пилипенко // Економіка України. – 2016. – №9. – С.31-43.
2. Кіндзерський Ю.В. Деіндустріалізація та її детермінанти у світі та в Україні / Ю.В. Кіндзерський // Економіка України. – 2017. – №11. – С.48-72.
3. Колот А.М. Людина і нова економіка / А.М. Колот, О.І. Кравчук // Економічна теорія. – 2015. – № 1. – С.5-25.
4. Ещенко П.С. Реформування інститутів та економічних структур – веління часу / П.С. Ещенко // Економіка України. – 2015. – №6. – С.66-68.
5. Ефіменко Т.І. Актуальні проблеми трансформації економічних теорій в умовах глобальних змін / Т.І. Ефіменко // Фінанси України. – 2013. – №5. – С.7-18.
6. Лагутін В.Д. Стабільність суспільного розвитку: досвід міждисциплінарного дослідження / В.Д. Лагутін // Економічна теорія. – 2017. – №2. – С.5-18.
7. Москаленко О.М. Соціальна орієнтація політики та можливості випереджального економічного розвитку / О.М. Москаленко // Економіка України. – 2015. – №6. – С. 82-91.
8. Ещенко П.С. Економічне зростання без розвитку: причини і шляхи інноваційного перетворення економіки / П.С. Ещенко // Економіка України. – 2013. – №10. – С.4-20.
9. Морозов О.Ф. Яка національна інноваційна система необхідна майбутньому України / О.Ф. Морозов, Ю.В.Сенюк // Економіст. – 2018. – №5. – С. 4-21.
10. Димиденко Р.А. Роль держави у формуванні конкурентних стратегій / Р.А. Димиденко, О.В. Литвинова // Економіка. Менеджмент. Бізнес. – 2018. – № 3 (25). – С.65-72.
11. Гейлбронер Р. Економіка для всіх / Р. Гейлбронер, Л. Тароу [переклад з англ. С.Артищева, Й. Вільхового, Н. Гриника, В. Штанька]. – Львів: Просвіта, 1995. – 271с.
12. Стиглиц Дж. Цена неравенства. Чем расслоение общества грозит нашему будущему / Джозеф Стиглиц [пер. с англ.]. – Москва: ЭКСМО, 2015. – 512с.
13. Зверяков М.І. Теоретична парадигма сталого розвитку та українські реалії / М.І. Зверяков // Економіка України. – 2018. – №10. – С.10-31.
14. Онищенко В.Ф. Соціальний контекст євроінтеграційної стратегії України / В.Ф. Онищенко // Економіка України. – 2008. – №2. – С.60-74.
15. Кройтер С.Л. Об эффективных и неэффективных собственниках / С.Л. Кройтер // «2000». – 2016. – 4 марта.
16. Коваль О. На шляху до нової індустріалізації / О.Коваль // Дзеркало тижня. – 2018. – №4. – 3 лютого.
17. Економика переломного момента: лекция // Новое время. – 2018. – №39. – С.16-19.
18. Самуэльсон П. Економика, Т.1 / П. Самуэльсон. – М.: НПО «АЛГОН» ВНИИСИ, 1992. – 333с.
19. Эльянов А.Я. США на этапе догоняющего развития / А.Я. Эльянов // МЭ и МО. – 2012. – №1. – С. 51-60.
20. Ещенко П.С. До інновацій та стратегічних пріоритетів об'єднання «невидимої» та «видимої» руки / П.С. Ещенко // Економіка України. – 2016. – №5. – С.3-16.
21. Геєць В.М. Інституційна обумовленість інноваційних процесів у промисловому розвитку України / В.М. Геєць // Економіка України. – 2014. – №12. – С.4-19.
22. Базилевич В.Д. Інституційний концепт модернізації фінансових інститутів / В.Д. Базилевич, В.Л. Осецький // Фінанси України. – 2013. – №5. – С.19-30.
23. Сизоненко В.О. Фінансування інноваційно-орієнтованої економіки в умовах інституціональної невизначеності / В.О. Сизоненко // Фінанси України. – 2013. – №5. – С.83-90.
24. Павловський М.А. Макроекономіка перехідного періоду: український контекст / М.А. Павловський. – К.:Техніка, 1999. – 336с.

25. Зверяков М.І. Уроки ринкової трансформації в Україні / М.І. Зверяков // Економіка України. – 2016. – №8. – С.7-25.
26. Кушлин В.М. Институциональная среда инновационной модернизации / В.М. Кушлин // Экономист. – 2011. – №11. – С.65-81.
27. Небрат В.В. Институційний аспект дослідження економічної історії / В.В. Небрат // Економічна теорія. – 2016. – №4. – С. 87-99.
28. Зверяков М.І. Одеська школа та сучасність / М.І. Зверяков, А.В. Грималюк // Економічна теорія. – 2018. – №2. – С.5-18.
29. Корнівська В.О. Сучасні тенденції розвитку глобального економіко-інституціонального простору / В.О. Корнівська // Економічна теорія. – 2011. – №3. – С.36-45.
30. Одотюк І.В. Крок вперед і два назад – декларації та реальність державної політики розвитку, інновацій та високотехнологічного виробництва / І.В. Одотюк // Економіка України. – 2018. – №10. – С.127-141.
31. Лортикян. Э.Л. История экономических реформ: мировой опыт второй половины XIX-XX вв./ Э.Л.Лортикян. – Харьков: Консум, 1999. – 228с.
32. Черноморова Т.В. Региональная инновационная политика Великобритании / Т.В. Черноморова // МЭ и МО. – 2012. – № 4. – С.93-104.
33. Селигмен Б. Основные течения современной экономической мысли / Б. Селигмен [пер. с англ.]. – М.: Прогресс, 1968. – 560с.
34. Кіндзерський Ю.В. Державне замовлення у світі та особливості його застосування у політиці розвитку: уроки для України / Ю.В. Кіндзерський // Економіка України. – 2015. – №3. – С.4-25.
35. Бондар І.С. Формування державної політики в сфері інноваційної діяльності: навч.посібник / І.С. Бондар, В.Г. Горник, Ю.І. Горбань. – Київ: Ліра, 2016. – 280с.
36. Зернецька О. Українська наукова школа глобалістики професора О.Білоруса / О. Зернецька // Економіка України. – 2009. – №5. – С.85-89.
37. Самуэльсон П. Экономика, Т.II / П. Самуэльсон. – М.: НПО «АЛГОН» ВНИИСИ, 1992. – 415с.
38. Фісун А. Японська модель розвитку економіки / А. Фісун // Економіка України. – 2009. – №9. – С.26-43.
39. Вишневський В.П. Глобальна індустріалізація та її уроки для України / В.П.Вишневський // Економіка України. – 2016. – №8. – С.26-43.
40. Гжегож В. Колодко. Досвід Польщі може бути корисним для України / В. Гжегож Колодко // Економіка України. – 2015. – №6. – С.38-42.
41. Экономическая теория на пороге XXI века / под ред. Ю.М. Осипова, В.Т. Пуляева. – С.Пб.: ТООТК «Петрополус», 1996. – 416с.
42. Тарасевич В.М. Про державно-капіталістичну обумовленість інноваційного розвитку національної економіки / В.М. Тарасевич // Економіка України. – 2015. – №11. – С.16-31.
43. Вишневський В.П. Глобальна неоіндустріалізація і її уроки для України / В.П. Вишневський // Економіка України. – 2016. – №8. – С.21-43.
44. Шумилин А.Г. Наука и инновации – основа экономического развития республики Беларусь / А.Г. Шумилин // Проблемы управления. – 2017. – №3(65). – С.24-29.

REFERENCES

1. Pylypenko O.V. Derzhavne upravlinnia innovatsiinstiu v Ukraini: problemy ta perspektyvy [*Public Innovation Management in Ukraine: Problems and Prospects*] / O.V. Pylypenko // Ekonomika Ukrainy. – 2016. – №9. – S.31-43. [in Ukraine].
2. Kindzerskyi Yu.V. Deindustrializatsiia ta yii determinanty u sviti ta v Ukraini [*Deindustrialization and its determinants in the world and in Ukraine*] / Yu.V. Kindzerskyi // Ekonomika Ukrainy. – 20167. – №11. – S.48-72. [in Ukraine].
3. Kolot A.M. Liudyna i nova ekonomika [*Man and the new economy*] / A.M. Kolot, O.I. Kravchuk // Ekonomichna teoriia. – 2015. – № 1. – S.5-25. [in Ukraine].
4. Eshchenko P.S. Reformuvannia instytutiv ta ekonomichnykh struktur – velinnia chasu [*Reforming institutions and economic structures is the command of time*] / P.S. Eshchenko // Ekonomika Ukrainy. – 2015. – №6. – S.66-68. [in Ukraine].

5. Efimenko T.I. Aktualni problemy transformatsii ekonomichnykh teorii v umovakh hlobalnykh zmin [*Actual problems of transformation of economic theories in the conditions of global changes*] / T.I. Efimenko // *Finansy Ukrainy*. – 2013. – №5. – S.7-18. [in Ukraine].
6. Lahutin V.D. Stabilnist suspilnoho rozvytku: dosvid mizhdystyplinarnoho doslidzhennia [*Stability of social development: experience of interdisciplinary research*] / V.D. Lahutin // *Ekonomichna teoriia*. – 2017. – №2. – S.5-18. [in Ukraine].
7. Moskalenko O.M. Sotsialna oriientsiia polityky ta mozhlyvosti vyperedzhalnogo ekonomichnoho rozvytku [*Social policy orientation and opportunities for advanced economic development*] / O.M. Moskalenko // *Ekonomika Ukrainy*. – 2015. – №6. – S. 82-91. [in Ukraine].
8. Eshchenko P.S. Ekonomichne zrostantia bez rozvytku: prychny i shliakhy innovatsiinoho peretvorennia ekonomiky [*Economic growth without development: causes and ways of innovative transformation of economy*] / P.S. Eshchenko // *Ekonomika Ukrainy*. – 2013. – №10. – S.4-20. [in Ukraine].
9. Morozov O.F. Yaka natsionalna innovatsiina systema neobkhdna maibutnomu Ukrainy [*What national innovation system is needed for Ukraine's future*] / O.F. Morozov, Yu.V.Seniuk // *Ekonomist*. – 2018. – №5. – S. 4-21. [in Ukraine].
10. Dymydenko R.A. Rol derzhavy u formuvanni konkurentnykh stratehii [*The role of the state in the formation of competitive strategies*] / R.A. Dymydenko, O.V. Lytvynova // *Ekonomika. Menedzhment. Biznes*. – 2018. – № 3 (25). – S.65-72. [in Ukraine].
11. Heilbroner R. *Ekonomika dlia vsikh* [*Economy for all*] / R. Heilbroner, L. Tarou [pereklad z anh. S.Artyshcheva, Y. Vilkhovoho, N. Hrynyka, V. Shtanka]. – Lviv: Prosvita, 1995. – 271s. [in Ukraine].
12. Stiglic Dzh. Cena neravenstva. Chem rassloenie obshhestva grozit nashemu budushhemu [*The price of inequality. What stratification of society threatens our future*] / Dzhozef Stiglic [per. s angl.]. – Moskva: JeKSMO, 2015. – 512s.[in Russian].
13. Zveriyakov M.I. Teoretychna paradyhma staloho rozvytku ta ukraïnski realii [*Theoretical paradigm for sustainable development and Ukrainian realities*] / M.I. Zveriyakov // *Ekonomika Ukrainy*. – 2018. – №10. – S.10-31. [in Ukraine].
14. Onyshchenko V.F. Sotsialnyi kontekst yevrointehratsiinoi stratehii Ukrainy [*The social context of Ukraine's European integration strategy*] / V.F. Onyshchenko // *Ekonomika Ukrainy*. – 2008. – №2. – S.60-74. [in Ukraine].
15. Krojter S.L. Ob jeffektivnyh i nejeffektivnyh sobstvennikah [*About effective and inefficient owners*] / S.L. Krojter // «2000». – 2016. – 4 marta. [in Russian].
16. Koval O. Na shliakhu do novoi industrializatsii [*Towards a New Industrialization*] / O.Koval // *Dzerkalo tyzhnia*. – 2018. - №4. – 3 liutoho. [in Ukraine].
17. Jekonomika perelomnogo momenta: lekcija [*The Economics of a Tipping Point: Lecture*] // *Novoe vremja*. – 2018. – №39. – S.16-19. [in Russian].
18. Samujel'son P. Jekonomika, T.1 [*Economy*] / P. Samujel'son. – M.: NPO «ALGON» VNIISI, 1992. – 333s. [in Russian].
19. Jel'janov A.Ja. SShA na jetape dogonjajushhego razvitija [*US catching up*] / A.Ja. Jel'janov // *MJe i MO*. – 2012. – №1. – S. 51-60. [in Russian].
20. Eshchenko P.S. Do innovatsii ta stratehichnykh priorytetiv obiednannia «nevydymoi» ta «vydymoi» ruky [*Towards innovation and the strategic priorities of combining the "invisible" and "visible" hands*] / P.S. Eshchenko// *Ekonomika Ukrainy*. – 2016. – №5. – S.3-16. [in Ukraine].
21. Heiets V.M. Instytutsiina obumovlenist innovatsiinykh protsesiv u promyslovomu rozvytku Ukrainy [*Institutional conditionality of innovative processes in industrial development of Ukraine*] / V.M. Heiets // *Ekonomika Ukrainy*. – 2014. – №12. – S.4-19. [in Ukraine].
22. Bazylevykh V.D. Instytutsiinyi kontsept modernizatsii finansovykh instytutiv [*Institutional concept of modernization of financial institutions*] / V.D. Bazylevykh, V.L. Osetskyi // *Finansy Ukrainy*. – 2013. – №5. – S.19-30. [in Ukraine].
23. Syzonenko V.O. Finansuvannia innovatsiino-oriientovanoi ekonomiky v umovakh instytutsionalnoi nevyznachenosti [*Financing of an innovation-oriented economy in the context of institutional uncertainty*] / V.O. Syzonenko // *Finansy Ukrainy*. – 2013. – №5. – S.83-90. [in Ukraine].
24. Pavlovskiy M.A. Makroekonomika perekhidnogo periodu: ukraïnskyi kontekst [*Transition Macroeconomics: The Ukrainian Context*] / M.A. Pavlovskiy. – K.:Tekhnika, 1999. – 336s. [in Ukraine].
25. Zveriyakov M.I. Uroky rynkovoï transformatsii v Ukraini [*Lessons of Market Transformation in Ukraine*] / M.I. Zveriyakov // *Ekonomika Ukrainy*. – 2016. – №8. – S.7-25. [in Ukraine].

26. Kushlin V.M. Institucional'naja sreda innovacionnoj modernizacii [*Institutional environment for innovative modernization*] / V.M. Kushlin // *Jekonomist*. – 2011. – №11. – S.65-81. [in Russian].
27. Nebrat V.V. Instytutsiinyi aspekt doslidzhennia ekonomichnoi istorii [*Institutional aspect of economic history research*] / V.V. Nebrat // *Ekonomichna teoriia*. – 2016. – №4. – S. 87-99. [in Ukraine].
28. Zveriakov M.I. Odeska shkola ta suchasnist [*Odessa School and Modernity*] / M.I. Zveriakov, A.V. Hrymaliuk // *Ekonomichna teoriia*. – 2018. – №2. – S.5-18. [in Ukraine].
29. Kornivska V.O. Suchasni tendentsii rozvytku hlobalnoho ekonomiko-instytutsionalnoho prostoru [*Current trends in the development of the global economic and institutional space*] / V.O. Kornivska // *Ekonomichna teoriia*. – 2011. – №3. – S.36-45. [in Ukraine].
30. Odotiuk I.V. Krok vpered i dva nazad – deklaratsii ta realnist derzhavnoi polityky rozvytku, innovatsii ta vysokotekhnolohichnoho vyrobnytstva [*A Step Forward and Two Backward - Declarations and Reality of State Policy for Development, Innovation and High-Tech Production*] / I.V. Odotiuk // *Ekonomika Ukrainy*. – 2018. – №10. – S.127-141. [in Ukraine].
31. Lortikjan, Je.L. Istorija jekonomicheskikh reform: mirovoj opyt vtoroj poloviny HHIH-HH vv. [*History of economic reforms: world experience of the second half of the 19th-20th centuries*] / Je.L.Lortikjan. – Har'kov: Koneum, 1999. – 228s. [in Russian].
32. Chernomorova T.V. Regional'naja innovacionnaja politika Velikobritanii [*UK Regional Innovation Policy*] / T.V. Chernomorova // *MJe i MO*. – 2012. – № 4. – S.93-104. [in Russian].
33. Seligmen B. Osnovnye techenija sovremennoj jekonomicheskoy mysli [*The main trends of modern economic thought*] / B. Selinmen [per. s angl.]. – M.: Progress, 1968. – 560s. [in Russian].
34. Kindzerskyi Yu.V. Derzhavne zamovlennia u sviti ta osoblyvosti yoho zastosuvannia u politytsi rozvytku: uroky dlia Ukrainy [*State order in the world and features of its application in development policy: lessons for Ukraine*] / Yu.V. Kindzerskyi // *Ekonomika Ukrainy*. – 2015. – №3. – S.4-25. [in Ukraine].
35. Bondar I.S. Formuvannia derzhavnoi polityky v sferi innovatsiinoi diialnosti: navch.posibnyk [*Formation of state policy in the sphere of innovative activity*] / I.S. Bondar, V.H. Hornyk, Yu.I. Horban. – Kyiv: Lira, 2016. – 280s. [in Ukraine].
36. Zernetska O. Ukrainska naukova shkola hlobalistyky profesora O.Bilorusa [*Ukrainian Scientific School of Global Studies, Professor O. Belorus*] / O. Zernetska // *Ekonomika Ukrainy*. – 2009. – №5. – S.85-89. [in Ukraine].
37. Samujel'son P. Jekonomika, T.II [*Economy*] / P. Samujel'son. – M.: NPO «ALGON» VNIISI, 1992. – 415s. [in Russian].
38. Fisun A. Yaponska model rozvytku ekonomiky [*Japanese economic development model*] / A. Fisun // *Ekonomika Ukrainy*. – 2009. – №9. – S.26-43. [in Ukraine].
39. Vyshnevskyi V.P. Hlobalna industrializatsiia ta yii uroky dlia Ukrainy [*Global industrialization and its lessons for Ukraine*] / V.P.Vyshnevskyi // *Ekonomika Ukrainy*. – 2016. – №8. – S.26-43. [in Ukraine].
40. Hzhhehozh V. Dosvid Polshchi mozhe buty korysnym dlia Ukrainy [*Poland's experience can be useful for Ukraine*] / V. Hzhhehozh, Kolodko // *Ekonomika Ukrainy*. – 2015. – №6. – S.38-42. [in Ukraine].
41. Jekonomicheskaja teorija na poroge HHI veka [*Economic theory on the threshold of the twenty-first century*] / pod red. Ju.M. Osipova, V.T. Puljaeva. – S.Pb.: TOOTK «Petropoljus», 1996. – 416s. [in Russian].
42. Tarasevych V.M. Pro derzhavno-kapitalistychnu obumovlenist innovatsiinoho rozvytku natsionalnoi ekonomiky [*On the state-capitalist conditionality of innovative development of the national economy*] / V.M. Tarasevych // *Ekonomika Ukrainy*. – 2015. – №11. – S.16-31. [in Ukraine].
43. Vyshnevskyi V.P. Hlobalna neointustrializatsiia i yii uroky dlia Ukrainy [*Global neo-industrialization and its lessons for Ukraine*] / V.P. Vyshnevskyi // *Ekonomika Ukrainy*. – 2016. – №8. – S.21-43. [in Ukraine].
44. Shumilin A.G. Nauka i innovacii – osnova jekonomicheskogo razvitija respubliky Belorus' [*Science and innovation - the basis of the economic development of the Republic of Belarus*] / A.G. Shumilin // *Problemy upravlenija*. – 2017. – №3(65). – S.24-29. [in Russian].